

Lucette Valensi in Nathan Wachtel

ZGODOVINSKA ANTROPOLOGIJA*

Na policah naših knjižnic najdemo knjige, ki so zamajale naše gotovosti in modificirale naše načine delanja zgodovine. Pod povečevalnim steklom opazujemo drobne spremembe, ki jih razodevajo programi in poročila o poučevanjih šeste sekcije École pratique des hautes études (op. prev. - v nadaljevanju EPHE) vse do École des hautes études en sciences sociales (op. prev. - v nadaljevanju EHESS). Ponavljamo korake raziskovalcev, ki so izkrčili nove terene in jim nato dali vrednost. S starejšimi delovnimi kolegi si izmenjujemo spomine. In na koncu ponovno razporedimo vse te sledi, da bi povedali zgodbo zgodovinske antropologije na École: natančen povzetek izkušenj in debat, ki so prispevale k obogatitvi naše institucije in so obenem strašna vaja iz samo-poveljevanja na račun vseh, ki smo bili začetniki. Prav tako, začnimo s priznanjem svojega dolga do tujih avtorjev, od Vladimirja Proppa do Romana Jakobsona in od Jacka Goodyja do Natalie Davis ali Erica Hobsbawma¹; do zgodovinarjev – denimo, Georges Dubya ali Mauricea Agulhona - katerih delo se je razvilo zunaj École; do tistih, ki so se nam pridružili šele ob koncu svojih potovanj (mislimo na Philippa Arièsa in na Michela de Certeauja)². Ohranjajoč v spominu to, da je eden od užitek našega dela bil prav v stikih z velikimi inovatorji, si za primer, da del ne bomo predstavili tako kot bi si zaslužila, zapomnite, da je ta zgodba deloma že bila povedana v istem času, kakor se je dogajala.³

* Pričujoči članek je preveden iz knjige *Une école pour les sciences sociales. De la VIe section à l'École des Hautes Études en Sciences Sociales* (urednika: Jacques Revel in Nathan Wachtel; predgovor Marc Augé), Les Éditions du CERF, EHESS, Paris, 1996, str. 251-274. Dela posameznih avtorjev, ki so v članku navedena in so že bila prevedena v slovenščino, v nadaljevanju označujem med tekstom v oklepajih (ali tudi v opombi) pod oznako op. prev. Druge opombe prevajalke so označene s posebno, neoštevilčeno opombo (glej: *).

¹ J. Goody, tako blizu našim preokupacijam in tako dolgo povezan z našimi debatami, da bi ga mogli legitimno obravnavati kot sodržavljan. Glej njegova dela o družini, o oralni tradiciji in prehodu k pisnem, o kuhinji itn.; Ernest Gellner, ki mu socialna zgodovina severne Afrike toliko dolguje (glej: *Saints of the Atlas*, 1969) in čigar francoski prevod *Pouvoir politique et fonction religieuse dans l'Islam marocain* je bil objavljen v Analih (*Annales*) 1970. Prav tako sodržavljan: E. Hobsbawm, čigar delo *Les primitifs de la révolte dans l'Europe moderne*, Paris, Fayard, 1959 v angleščini, 1963 v francoščini, označuje smer v invenciji zgodovinske antropologije, N.Z. Davis, avtorica inovativnih in stimulativnih esejev o popularni kulturi v Franciji XVI. stoletja, objavljenih v šestdesetih letih (v francoščino so bili prevedeni leta 1979 pod naslovom *Les cultures du peuple*) in Carlo Ginzburg, katerega italijanska verzija dela *Benandanti* sodi v leto 1966 (njen francoski prevod *Les batailles nocturnes, sorcellerie et rituels agraires en Frioul (XVIe - XVIIe siècle)*, Paris, Verdier, pa v leto 1980.

² V EHESS sta vstopila Philippe Ariès leta 1978 in Michel de Certeau leta 1982.

³ Nekaj kronoloških smernikov: F. Furet, »L'histoire et l'homme sauvage«, v: *L'historien entre l'ethnologue et le futurologue*, Paris-La Haye. Mouton, 1972, str. 231-237; J. Le Goff, »L'historien et

Rojstvo

Leta 1976 v napovedi programa predavanj na EHESS prvič nastopi rubrika »Zgodovinska antropologija«, v katero so uvrstili kakih deset seminarjev in sedemnajst predavateljev. Vendar pa imenovanje terena raziskovanja in modifikiranje dispozitiva napovednika ne sodita k reklamni operaciji, ki bi hotela lansirati nov produkt ali k taki, ki bi produkt spustila skozi kot zgolj takega (novega). Gre za zapis tega, kar bi tedaj po formulaciji slavne knjige imenovali znanstvena revolucija.⁴ Ali, kar najbolj skromno rečeno, gre za registriranje spoja in hkrati za impulz gibanju.

Ta spoj takoj označi - kronološko zadnji - prodor antropologije v polju družbenih znanosti. Kajti vse do konca petdesetih let so zgodovina, sociologija in ekonomija skupaj pokrivalo izobraževanje v VI. sekciji EPHE. Antropologija je torej zasedala osamljen položaj: štela je le eno *direction d'études*, C. Lévi-Straussovo, ki se je imenovala »Socialna antropologija«, izobraževalni program zanjo pa so načrtovali predvsem v V. sekciji EPHE. Lakonična poročila, ki jih je o katedri napisal nosilec (C. Lévi-Strauss), so še vedno poudarjala učinek distance med omenjeno disciplino in vsemi drugimi. Predavanja Georges Balandiera, Jacquesa Berqueja ali Louisa Dumonta se tako vpisujejo v poglavje sociologije. Na začetku šestdesetih let se v programih rubrika »etnologija« združi s sociologijo; Germaine Tillon in Maxime Rodinson sta v letih 1958 in 1959 druga za drugo vpeljali etnologijo Magreba in zgodovinsko etnologijo Bližnjega Vzhoda.

Čeprav je bila antropologija osamljena, njen položaj zato ni bil nič manj visok. Leta 1955 *Tristes tropiques*; leta 1962 *Le totémisme aujourd'hui* (op. prev., glej: *Rasa in zgodovina, Totemizem danes*, v slovenskem prevodu Zoje Skušek, *Studia humanitatis*, Ljubljana, 1994.) in *La pensée sauvage*: publikacijo so primerjali z mojstrovino in priznana kot taka je takoj učinkovala kot magnetno polje.⁵ Ustanovitev Laboratorija socialne antropologije leta 1960⁶, rojstvo dveh domicilnih

l'homme quotidien, *cod. loc.*, str. 238-250; G. Duby, »L'histoire des systèmes de valeurs«, *cod. loc.*, str. 251-263; A. Burguière, »L'anthropologie historique«, v: J. Le Goff, R. Chartier in J. Revel (uredniki), *La Nouvelle Histoire*, Paris, Retz, 1978, str. 37-61; A. Burguière, »Anthropologie historique«, v: A. Burguière (urednik), *Dictionnaire des sciences historiques*, Paris, PUF, 1986, str. 52-60. Kritični pogled v: F. Dosse, *L'histoire en miettes. Des «Annales» à la «nouvelle histoire»*, Paris, La Découverte, 1987, str. 163-177; G. Lenclud, »Anthropologie et histoire, hier et aujourd'hui en France«, v: I. Chiva in U. Jeggle (izbor esejev), *Ethnologies en miroir. La France et les pays de langue allemande*, Paris, Éd. de la MSH, 1987, str. 35-66; J.-P. Dozon, »Anthropologie et histoire, un mariage de raison?«, Paris, *Centre d'études africaines, Document de travail* 11, juil. 1989; J. Berlioz et J. Le Goff, s sodelovanjem A. Guerreau-Jalaberta, »Anthropologie et histoire«, v: *L'histoire médiévale en France. Bilans et perspectives*, Paris, Le Seuil, 1991, str. 267-304.

⁴ T. Kuhn, *Structures des révolutions scientifiques* (tr. fr.), Paris, Flammarion, 1970 (prva izdaja v Združenih državah, 1962). Op. prev.: *Struktura znanstvenih revolucij*, v slovenskem prevodu Gorazda Jurmana in Simona Kreka, Krtina, zbirka Temeljna dela, Ljubljana, 1998.

⁵ Visok francoski akademski status, ki v slovenščini nima ustrezne vzporednice.

⁶ Za analizo takojšnjega uspeha dela in za priznanje avtorju glej lep predgovor Pierra Noraja k ponovni izdaji *Tristes tropiques*, Paris, France Loisirs, La bibliothèque du XXe siècle, 1990, str. 9-18.

⁷ Ta laboratorij je pripadal hkrati CNRS, Collège de France in EPHE VI. sekciji.

revij tega laboratorija - *L'homme* in *Études rurales* - leta 1961, razširitev predavanj, izhajajočih iz discipline, s seminarji Alfreda Métrauxa (Vpeljava v socialno antropologijo) in Mauricea Godeliera (Ekonomska antropologija) v letih 1962 in 1963, pričajo o njeni bliskoviti ekspanziji, ki pa je bila s programom predavanj v letih 1966-1967 sankcionirana z ustanovitvijo avtonomne sekcije, imenovane »Socialna antropologija, etnografija in etnologija«. Afriške študije so se prevesile iz sociologije v antropologijo. Georges Balandier je svoj seminar v letih 1967-1968 naslovil »Antropologija oporekanj. Afriški primeri«, leta 1967 pa je objavil *Anthropologie politique* (Politično antropologijo). Sicer pa je prav afrikanizem pripeljal v Francijo funkcionalizem in anglosaško različico strukturalizma. Tako so bili *Les Nuer* Evansa Pritcharda (op. prev., glej: *Ljudstvo Nuer*, v slovenskem prevodu Bogdana Lešnika, Studia humanitatis, Ljubljana, 1993), katerih angleški izid beležimo v letu 1937, končno prevedeni v francoščino leta 1968; enako velja za *Anthropologie sociale* (Socialna antropologija) istega avtorja, ki je bila prevedena v francoščino leta 1969, dvajset let za angleško izdajo. Enako kakor raziskovanja o Afriki, so tudi študije o stari Grčiji odkrito črpale navdih iz antropologije: Jean-Pierre Vernant je leta 1960 v *Revue de l'histoire des religions* objavil tekst z naslovom »Le mythe hésiodique des races. Essai d'analyse structurale«, zatem pa še delo, ki je takoj postalo klasika in je kar po vrsti navdihovalo razcvet drugih del: *Mythe et pensée chez les Grecs* (1965).⁷ Če naj se držimo te sumarne kronologije, lahko devet let kasneje vpišemo pojav zgodovinske antropologije kakor dodatno manifestacijo privlačnosti, ki jo je antropologija izvršila nad drugimi družboslovnimi znanostmi.

A to še ni vse. V svoji ekspanziji se je antropologija najjasneje naslonila na sociologijo in je tako kmalu poznala notranjo diferenciacijo. Ta je tedaj, pod svojimi različnimi modalitetami, različnim specialistom drugih disciplin ponujala možnost modificiranja njihovega vprašalnika, konstruiranja novih objektov, kakor tudi obnovitve njihovega instrumentarija. Zgodovina, ob kateri se bomo tu pomudili nekoliko dlje, se je okoristila predvsem z redistribucijo danosti med družboslovnimi znanostmi in znotraj antropološke discipline. Pod oznakami, ki so ostajale tradicionalne ali nedoločene - »interdisciplinarne menjave«, »družbe«, »civilizacije«, »mentalitete« - , se je odtlej dalje obravnavala snov, ki je svoj status znanstvenega objekta dolgovala antropologiji. Številne sledove tega najdemo v poročilih predavanj za leto 1960. V tistem, ki se nanaša na leto 1961-1962 Jacques Berque označi, da je seminar »posebno vztrajal pri prispevku Lévi-Straussa in pri nujnosti vpeljave zgodovinske dimenzije in aspekta doživetega za razumevanje različnih pomenskih ravni 'družbenih dejstev' (*faits sociaux*)«. Istega leta Robert Mandrou, katerega *direction d'études* je ohranila klasičen naziv - Socialna zgodovina modernih mentalitet - ljubeznivo sprejme Georgesu Dubyja za eno predavanje »o družinskih razmerjih v 11. in 12. stoletju«. Prav v teh letih tudi Alphonse Dupront v okviru svoje *direction d'études* (Kolektivna psihologija in zgodovina evropske civilizacije) napove »začetek kolektivne raziskave, ki namerava

⁷ J.-P. Vernant je 1968 napisal tudi predgovor k delu Louisa Gerneta *L'Anthropologie de la Grèce ancienne*.

vzpostaviti inventar romanj v moderni zahodni Evropi». In tu se pokaže, da ga je razvoj te raziskave nekoliko pozneje, v njegovem seminarju v letih 1966-1967, privedel do tega, da je eksplicitno razglasil: »Raziskava, bodisi sociološka bodisi zgodovinska, se izteče v antropološko.« Upoštevajoč svoja predavanja istega leta 1966-1967, je Jacques Le Goff omenil »povsem novo raziskavo«, »povezano z raziskavo kulturno-zgodovinske antropologije Francije«, ki jo je lansiral Center za zgodovinske raziskave (Centre de recherches historiques; op. prev. – v nadaljevanju CRH). Istega leta je tudi Pierre Vilar zasnoval svoja predavanja z naslovom »Zgodovinar pred pojmom strukture«, medtem ko je Jacques Berque povzel »zelo živahno debato« v svojem seminarju o Greimasovem članku z naslovom »Histoire et structure«, ki je bil objavljen v *Les Temps modernes*. V istem času se je Pierre Vidal-Naquet spraševal o »vezeh, ki obstajajo med obredi prehoda, iniciacijami v bojvniško funkcijo« in nekaterimi družbenimi oblikami v stari Grčiji, medtem ko se je André Miquel znotraj »Langue et littérature arabes« navezoval na preučevanje besednjaka sorodstva, nato družbenega reda.

Če listamo *Annuaire* šestdesetih let, lahko potemtakem že opazimo živo intelektualno vrenje, lahko uganemo, katero branje je zgodovinarje in njihove kolege, specialiste sosednjih disciplin, navdihovalo, katera zaveznitva so jih privlačila.⁸ Ustanavljanje novih *direction d'études* (ali *sous-directions*) dodatno prispeva, da se privlačnost zgodovine za antropologijo potrdi in omogoči različne eksperimente v naslednjih letih. V letih 1972-1973 je William G. L. Randles začne s seminarjem iz Zgodovine in antropologije, ki se mu pridružijo še Alfredo Margarido, Michel Cartier, Nathan Wachtel in raziskovalci, ki ne pripadajo (ali še ne pripadajo) École.⁹ V seminarju obravnava pojem recipročnosti, pri čemer se opira na dela Karla Polanyija in jemlje v obravnavo »tradicionalne družbe« črne Afrike, severne Afrike, andske Amerike in srednjeveške Evrope. Te prve izmenjave omogočijo objavo manifestnega teksta, ki mu je sledil dosje, v katerem so bile predstavljene študije in reakcije, ki so jih študije izzvale pri zgodovinarjih (Georges Duby, Paul Veyne) in pri antropologih (John Murra, Antoniette Foiravanti-Molinié, Claude Meillassoux, Marc Augé in Maurice Godelier).¹⁰ Naslednjega leta si Christiane Klapisch in André Burguière delita seminar o »Družini in družbi«, medtem ko

⁸ Lévi-Strauss navdih ni edini. Spomnimo npr. na poročilo A. Dupronta z naslovom *De l'acculturation*, ki ga je predstavil leta 1965 na XII. Mednarodnem kongresu zgodovinskih znanosti. Sklicevanje na tem kongresu na Melvilla J. Herskovitsa je indic za njegove stike z enim od tokov ameriške etnologije. Herkovits je bržčas navdihoval dela ekonomske antropologije.

⁹ Regularno so seminarju bili pridruženi: J. Bachelot, J.-P. Chrétien, A. Margarido, J. Morin, F. Raison, L. Valensi, bolj občasno pa M. Debouzy, A. Gourbeillon in A. Schnapp. Iz teh izmenjav je izšlo predvsem delo *Le travail et ses représentations*, Paris, Éd. des archives contemporaines, 1984, ki ga je predstavil M. Cartier. Ob sodelovanju z drugimi raziskovalci se je nato v okvirih tematske akcije, ki jo je programiral CNRS, ta skupina morala lotiti raziskav o času v predkapitalističnih družbah. Projekt sta vodila J. Le Goff in antropolog G. Balandier. Rezultati teh raziskav so bili objavljeni v veliko različnih publikacijah. Izkušnja se je nadaljevala v reviji, *History and Anthropology*, ki so jo sprva vodili F. Hartog, L. Valensi in N. Wachtel in ki je med leti 1984-1989 združevala zgodovinarje in antropologe ob temah, kakršne so kraljevstvo (*royauté*), bolezen, pravo, geste in kolektivna memorija.

¹⁰ »Pour une histoire anthropologique. La notion de réciprocité«, v: *Annales ESC*, 6, nov-dec. 1974.

zgodovinar Joseph Goy skupaj z etnologom Isacom Chivo vodi etnozgodovinsko raziskavo o religiji v regiji Baronnie. Jacques Le Goff je v svoj seminar sprejme »M. Godeliera in A. Guerreaua, ki sta spodbudila diskusijo, posvečeno problemom odnosov med zgodovino in antropologijo, natančneje, na področju ekonomije in simbolnih praks in novega položaja odnosov med infrastrukturami in superstrukturami«. Emmanuel Le Roy Ladurie, ki poroča o semi-narju iz ruralne zgodovine, pokaže, da je »uporabil teoretski model Chayanova, Polanyija in Sahlinsa itn.«. Pierre Vidal-Naquet naposled med svojimi objavami tega leta opozarja na »Surovo, grškega otroka in pečeno«, skupaj z Jacquesom Le Goffom pa na »Lévi-Straussa v Brocéliande«, kar ne pušča dvoma o delu, s katerim se je hranila avtorjeva refleksija.

Zajetje, ki se je na začetku sedemdestih let zgodilo med zgodovino in antropologijo, je zadevalo vse regije, od ruralne Francije do velikih imperijev Azije in Amerike, in vse sekvence preteklosti, od klasične antike do sodobnega časa. To mutacijo je leta 1976 registrirala rubrika »Zgodovinska antropologija«.

Tedaj

Za zgodovinsko antropologijo je izrezati prostor v polju družbenih znanosti pomenilo zaznamovati dve meji. Prvo, ki jo je ločevala od nekoliko nejasne cone »interdisciplinarnih« raziskovanj: ta rubrika je tudi sicer izginila z velikih oddelkov v programu predavanj. Drugo, ki je zaznamovala temeljno razliko s tem, da je oddelila naše sodobne družbe od tistih, ki pripadajo drugemu prostorskemu ali kronološkemu horizontu. Instrumenti analize ekonomske zgodovine, sociološke taksonomije, interpretativni modeli družbenih in političnih sprememb v Evropi zagotovo nespremenjeni niso mogli biti prenešeni v neevropske prostore, kakor tudi ne več aplicirani na stari ali srednjeveški svet.

Do postavitve preizkušenega modela zgodovinske interpretacije pod vprašaj, bodisi tiho bodisi eksplicitno, pride v določeni konjunkturi, ki združuje intelektualne in politične dogodke. Ne da bi mislili, da smo na sledi zgodovini, ki bi zahtevala izčrpnjša izvajanja, se spomnimo vsaj na to, da se je v šestdesetih letih, ob koncu kolonialnih imperijev in ob rojstvu mladih držav, veliko zgodovinarjev usmerilo v študij predkolonialnih in neevropskih družb. To razkrivanje sledov preteklosti ni imelo enake narave, kakor razkrivanje na Zahodu, stik z »arhivi«, ki jih ni bilo mogoče obravnavati enako, *dépayement*^{*}, o katerem je Philippe Ariès

^{*} Op. prev. po *Le petit Robert*, 1992, str. 497: 1. *dépayement*: dejanje izгона (stari pomen), neprijetna sprememba navad (moderni pomen), 2. *dépayser*: zamenjati družbo, kraj, okolje (stari pomen, sinonima *déraciner* – izkoreniniti in *exiler* – izgnati), neprijetno se počutiti ob spremembi dekorja, okolja in navad (moderni pomen, sinonima *dérouter* – iztiriti in *désorienter* – dezorientirati). Po *Francosko-slovenskem slovarju* A. Grada, DZS, 1989, str. 378: 1. *dépayement*: sprememba kraja; odtujenost, zgubljenost, izgon, izgnanstvo, 2. *dépayser*: poslati (iz domovine) v tujino, izkoreniniti, spraviti koga v nelagodnost zaradi spremembe okolja, zvesti, zbegati, osupiti, zavesti v zmoto. V pomanjkanju boljšega izraza gornji termin slovenim z opisno sintagmo »zamenjava okolja«.

govoril že leta 1954,¹¹ ki je nekatere od nas pripeljalo do tega, da so po stopnjah razvrstili orodja, proizvedena za ekonomsko in socialno zgodovino Evrope, da so jih preoblikovali ali da so zahtevali nova od antropologije. Ko poročamo o prvih rezultatih naših raziskav, si sramežljivo, toda oprti na raziskave, drznemo reči, da zatekanje k še neznanim modelom zgodovine utegne obroditi sadove.

V istem trenutku je v svojih najbolj dogmatičnih oblikah marksistično mišljenje doživljalo globoko krizo, vendar pa je ohranilo privlačno moč, toliko bolj močno, ker je, navkljub očitnim neuspehom, na katere je okrutno opozorilo uničenje praške pomladi avgusta 1968, še vedno trdilo, da ponuja hkrati sredstvo za interpretacijo in za transformacijo sveta. Če so mladi zgodovinarji že menili, da je svetloba marksizma bila svetloba mrtve zvezde (Jacques Julliard si je upal to zapisati črno na belem), se je veliko drugih še zmerom ukvarjalo s tem, da bi ga pomladili in da bi iz njega izvabili pozabljene plasti. Eric Hobsbawm je o Marxu leta 1964 objavil delo *PreCapitalist Economic Formations*, ki mu je sledilo francosko delo *Fondements de la critique de l'économie politique* (1967), medtem ko je Maurice Godelier v *Sur les sociétés précapitalistes* (1970)¹² predstavil izbor tekstov. Pojmi, kakor denimo, »družbena formacija« ali »produkcijski način«, so vstopili v besednjak zgodovinarja nekapitalističnih družb.

Ta intelektualni tok se je pridružil nekemu drugemu, veliko močnejšemu toku: tistemu, ki je zgodovinsko disciplino od ustanovitve *Annales* leta 1929 prenovil od vrha do tal. Zaslepitev, ki jo je povzročilo branje dela *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, je bila oživiljena z objavo druge izdaje te mojstrovine leta 1966, ki ji je leta 1967 sledila izdaja prvega volumna (zvezka) *Civilisation matérielle, économie et capitalisme* (op. prev., glej: *Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.-XVIII. stoletje*, v slovenskem prevodu Gregorja Modra, Studia humanitatis, Ljubljana, 1988, 1989, 1991). Ta oblika totalne zgodovine, ki je v roke vzela korpus z vsemi nivoji – kakor so tedaj rekli – zgodovinske realnosti, je disciplini odprla neomejen horizont.

Potem, ko se je Fernand Braudel pomeril z geografijo, ekonomijo in demografijo, pa se je spopadel z antropologijo. Antropologija je bila disciplina, ki je uživala največji ugled in v svoji strukturalistični obliki, okrog zglednega dela Clauda Lévi-Straussa, je bila na tem, da zasede dominanten položaj v skupku

¹¹ *Le temps de l'histoire*, Paris, Plon, 1954, str. 298 ss.; Braudel je to kasneje prevzel v »Histoire et sciences sociales. La longue durée«, sprva objavljeno v *Annales*, 1958. »A rekel bi, da presenečenje (la surprise), zamenjava okolja (le dépaysement) in oddaljitev (l'éloignement) – ta velika spoznavna sredstva – niso nič manj potrebna za razumevanje tega, kar vas obdaja, in to vas obdaja tako tesno, da ga ne vidite več jasno... Spričo aktualnosti, je preteklost sama zamenjava okolja.«, v: F. Braudel, *Écrits sur l'histoire*, Paris, Flammarion, 1969, str. 59.

¹² Opozorimo na to, da se je altusserovska eksegeza Marxa razprostrla od leta 1965 dalje (*Lire le Capital*, Paris, Maspero, 1965; *Pour Marx*, Paris, Maspero, 1966) in da je, bolj ali manj neposredno, navdihnila dela Cl. Meillassoux (*Anthropologie économique des Gouro de Côte-d'Ivoire*, Paris-La Haye, Mouton, 1964), E. Terraya (*Le marxisme devant les sociétés primitives*, Paris, Maspero, 1969), M. Godeliera (*Horizons, trajets marxistes en anthropologie*, 1973; *Un domaine contesté: anthropologie économique*, 1974, druga izdaja, Paris, Maspero, 1977). Glej tudi: F. Pouillon, *L'anthropologie économique. Courants et problèmes*, Paris, Maspero, 1976.

družbenih znanosti. Fernand Braudel je že leta 1958 v rubriki »Débats et combats« (Debate in spopadi) v *Annales* sprejel ta izziv zgodovine s tem, da je objavil članek, ki je postal klasičen, »Histoire et sciences sociales. La longue durée«.

Ljudožerska zgodovina

Potemtakem nismo bili nezvesti zgodovini, prav narobe, polno smo izpolnjevali njene ambicije in pri tem od antropologije vzeli metode dela, tematike in modele. Je Lévi-Strauss, v nasprotju z etnografijo in etnologijo, ki jima je bila namenjena bolj skromno deskriptivna vloga, antropologiji pripisoval teoretično poklicanost? Med strukturalno lingvistiko in matematiko, je antropologija pretendirala na status znanosti? Zgodovina je ravnala enako, in zgodovinarji, ki se niso zadovoljili s tem, da so prelomili z dogodkovno in kronološko zgodovino, so hoteli dvigniti eruditsko in empirično delo na višjo stopnjo elaboriranosti in do teoretske formalizacije. Zdi se, da se je zgodil prehod od »problemske zgodovine«, ljube Marcu Blochu in Lucienu Febvru, do konceptualne zgodovine, zmožne narediti teorijo iz opazovanih in skonstruiranih dejstev, kar nekako sam od sebe. Korak je bil narejen. Je bil strukturni model uporabljen tako pri preučevanju mitov kakor tudi pri preučevanju družbene organizacije? Zgodovinarji so poskusili z istim pristopom pri družbah preteklosti, ali pa s tem, da so popačili pojem strukture in naredili novo orodje za mišljenje mnogoterih časovnosti zgodovinskih družb. Če je res, da je Braudelova struktura, »realnost, ki jo čas slabo obrabi in jo zelo dolgo nosi«¹³, zelo drugačna od Lévi-Straussovih transformacijskih sistemov, če so se, bolj na splošno, zgodovinarji zadovoljili s tem, da imajo za pripadajoče strukturi tisto, kar se ponavlja, kar se vrača, se pravi vsakdanje, so se vsaj potrudili, da so onstran videzov, na način, ki je analogen antropološkemu načinu, osvetlili mehanizme ali logike, ki, četudi uhajajo zavesti akterjev, upravljajo z njihovimi kolektivnimi obnašanji.

Ali terenska raziskava etnologu nadene prestižno avro? Zgodovinar se tedaj naveže na Marca Blocha glede tega, da je povezava terenske raziskave in eksploatacije dokumentov v arhivih vodila v prakso »regresivne zgodovine«: veliki medievist je pri svojih raziskavah, da bi identificiral *Caractères originaux de l'histoire rurale française* (Izvirne lastnosti francoske ruralne zgodovine), izhajal iz opazovanj krajin in analize katastrof. Pri sestopu od bolj znanega k manj znanemu ni šlo le za inventariziranje zbirke sopostavljenih elementov, katerih sledove naj bi ločeno iskali v preteklosti, ampak tudi za obnovev, denimo, »agrnega režima«, katerega sestavine (naravno okolje, habitat, agro-pastoralne prakse, sistemi družbenih razmerij) so bile med seboj zvezane z odnosi združljivosti in adekvacije, zarisujoč konfiguracije, ki jo upravlja notranja koherenca. Etnografsko opazovanje je tako spremljalo pregledovanje arhivov; zaznavanje regularnosti in razmerij, in je merilo na prepoznavanje struktur. Prav je, da na tem mestu omenimo medievistko

¹³ F. Braudel, »La longue durée«, v: *Annales ESC*, 1958, str. 725-753, ponatisnjeno v *Écrits sur l'histoire*, 1969, str. 50.

Lucie Varga, sodelavko Luciena Febvra, na katere tako obetajoči opus nas je pred kratkim opozoril Peter Schöttler.¹⁴ V dveh člankih, o dolini Montafon v Vorarlbergu in o dolini Enneberg v ladinski deželi, je uporabila povezavo zgodovine in etnologije in eksplicitno zahtevala ovinek prek preučevanja sedanjosti, da bi bolje razumeli preteklost. Tedaj je poskrbela tudi za to, da se je posvetovala z najbolj eminentnim etnologom dobe, Bronislawom Malinowskim.¹⁵ Odtlej so zgodovinarji sprožili veliko vprašanj o terenu, katerega demografske in antropobiološke aspekte ruralnega sveta naj bi preučevali, analizirali konstrukcijo in transmisijo religiozne identitete ali zbrali biografije posameznikov, moških in žensk, za katere velika zgodovina doslej ni imela posluha.¹⁶

Ker je redefinicija poučevanj na École pomenila nov impulz, se zgodovinarji lotevajo različnih terenov. Dela preizkušajo na seminarjih, o njih razpravljajo in jih predstavljajo v reviji *Annales ESC*, katerih nekatere posebne številke od časa do časa prikažejo produkte cepljenj, opravljenih med zgodovino in antropologijo: »Histoire et structure« (»Zgodovina in struktura«) leta 1971, »Famille et société« (»Družina in družba«) leta 1974, »Histoire et anthropologie des sociétés andines« leta 1978 (»Zgodovina in antropologija andskih družb«), »Recherches sur l'Islam. Histoire et anthropologie« dve leti kasneje (»Raziskave o islamu. Zgodovina in antropologija«). *Études rurales* in druge revije družbenih znanosti, »Bibliothèque des histoires«, ki jo Pierre Nora vodi pri založbi Gallimard, serije, kakor so »Textes à l'appui« (pri založbi Maspero in kasneje pri Découverte) ali *L'histoire de la France rurale* pri založniški hiši Seuil in *L'histoire de la famille* pri založbi Armand Colin, upoštevajo izvajane raziskave in dialoge, ki se plečejo med obema disciplinama.

Antropološko raziskovanje se v Franciji deli na vsaj štiri območja: ekonomsko, sorodstveno, simbolno in politično. Po tej kartografiji se ravna tudi zgodovinska antropologija. *Ekonomska antropologija* omogoča predvsem pomladitev ruralne zgodovine, zgodovine menjav v nekapitalističnih družbah in antičnih ekonomij.¹⁷ Čeprav se je zdelo, da se je njena poklicanost zaradi propada marksizma zmanjšala, so se zgodovinarji slej ko prej na splošno otesli ekonomskih teorij sodobnih zahodnih družb in se oprijeli praks in družbenih reprezentacij, oddaljenih v času in prostoru. Tako Michel Cartier s študijami o delu, ekonomskih konceptih, bogastvu in revščini zasleduje ekonomsko antropologijo v kitajskem svetu. Tako Alain Guéry ponovno preizkuje vprašanje, ki je v francoski historiografiji vsaj klasično, če ne že obrabljeno: fiskalnost v času *Ancien Régime* na stični ploskvi med politiko

¹⁴ P. Schöttler, Lucie Varga. *Les autorités invisibles. Une historienne autrichienne aux Annales dans les années trente*, Paris, Éd. du Cerf, 1991.

¹⁵ *Ibid.*, str. 83.

¹⁶ Glej spodaj. Med deli, ki jih je sprejela »Bibliothèque d'ethnologie historique«, ki jo vodi J. Le Goff pri Flammarion, citirajmo delo A. Burguière, *Bretons de Plozévet*, 1975.

¹⁷ Cf. J.-P. Vernant (dir.), *Problèmes de la terre dans la Grèce antique*, Paris, Maspero, 1968; M. Austin et Pierre Vidal-Naquet, *Économie et sociétés en Grèce ancienne*, Paris, Maspero, 1972, in sodobna dela M. Finleya (op. prev. glej njegovo delo *Antična ekonomija*, v slovenskem prevodu Jožeta Vogrinca, *Studia humanitatis*, Ljubljana, 1987). Tudi L. Valensi, *Fellahs tunisiens. L'économie rurale et la vie des campagnes aux XVIIIe siècles*, Paris-La Haye, Mouton, 1977.

in ekonomiko. Pri tem se ne navezuje na linearno zgodovino institucij, temveč se predvsem opira na dela Marcela Maussa in Émila Benvénista. Poslej pri srednjem veku ne gre toliko za davek kakor za liberalnost vladarja kot sredstva vladanja. Nato pride do napetosti med moderno državo in monarhijo *Ancien Régime*. Na eni strani se res že v 16. stoletju razvije drugačna koncepcija vezi, ki povezujejo monarha s podložniki: liberalnost vladarja je obsojena, saj prava kraljeva vrlina ni več neomejena poraba, ampak upravljanje svoje črede. Na drugi strani pa mora kralj seveda kazati svojo veličino v razmerju do plemstva kot sistem ravnovesja oblasti, in svojo zaščitništvo v razmerju do ljudstva, ki od svojega kralja to zmeraj pričakuje. Iz te napetosti, s prizadevanjem, da bi konceptualizirali kraljevske prakse, nastane nova disciplina: politična ekonomija.¹⁸ Še zmeraj v zvezi s Francijo v času *Ancien Régime* je tu navsezadnje še Jean-Yves Grenier, ki v čisto novih delih postavi pod vprašaj tradicionalno razlago mehanizmov oblikovanja cen in pravil trga, pri čemer se navdihuje – vendar ne zgolj – pri trditvah Karla Polanyija.

Dela o sorodstvu so bila najbogatejši in najdlje izkoriščen rudnik zgodovinske antropologije. Sprva se je preučevanje otesilo demografskih preokupacij in se povezovalo z Jeanom-Louisom Flandrinom zlasti na zgodovino seksualnosti, z Andréjem Burguièrom, Josephom Goyem in Christiane Klapisch pa na zgodovino sistemov svaštva in rodovnikov, na razmerja moški-ženske, na analizo poročnih obredov ali na zgodovino nasledstvenih režimov. Članki v velikih revijah ter individualna ali kolektivna dela členijo napredovanja teh raziskav, ki jih je navdihovala antropologija sorodstva in nenehno širjenje vprašalnika zgodovinarjev.¹⁹ Družbeno se za zgodovinarja res ne more zvesti na sorodstvo. Svaštev in rodovnika ni bilo mogoče oddeliti od oblik posesti in od prenašanja dobrin. Hiš in družin ni bilo mogoče ločiti od njihovega družbenega tkiva. Françoise Piponnier et Jean-Marie Pesez vpisujeta srednjeveško socialno zgodovino v okvir vasi in v ruralno skupnost. Emmanuel Le Roy Ladurie ovekoveči eno izmed vasi z delom *Montaillou, village occitan* (1975). Mnogotere družbene prakse – od kuhinje in omizja do državljskih ceremonij, od vzgoje otrok do ritualov smrti – so podvržene pristopu, ki sodi k zgodovinski antropologiji.²⁰

Ker ne bi mogli navesti podrobnega inventarja precejšnje in prekipevajoče produkcije zadnjih dvajsetih let, se bomo za ilustracijo zadovoljili s tem, da predstavimo raziskavo, ki se je začela na začetku 70. let. Gérard Delille v delu

¹⁸ A. Guéry, »Le roi dépensier. Le don, la contrainte et l'origine du système financier de la monarchie française d'Ancien Régime«, v: *Annales ESC*, 1984, str. 1241-1269.

¹⁹ D. Herlihy et C. Klapisch, *Les Toscans et leurs familles. Une étude du Catasto florentin de 1427*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1978; Collomp, *La maison du père*, Paris, 1980; M. Segalen, *Amours et mariage dans l'ancienne France*, Paris, PUF, 1981; id., *Quinze générations de Bas-Bretons. Mariage parentèle et société dans le pays bigouden sud, 1720-1980*, Paris, PUF, 1985; E. Clavier et P. Lemaçon, *L'impossible mariage. Violence et parenté en Gévaudan, XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles*, Paris, Hachette, 1982; A. Burguière, C. Klapisch, M. Segalen et F. Zonabend (dir.), *Histoire de la famille*, Paris, Éd. des Archives Contemporaines, 2 vols., 1986; P. Ariès et G. Duby (dir.), *Histoire de la vie privée*, Paris, Le Seuil, 1987; C. Klapisch, *La maison et le nom*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1990. Dosje »La culture généalogique«, v: *Annales ESC*, 1991, str. 741-847. Prav je omeniti tudi sodobna dela P. Lasletta, J. Goodyja in L. Stona.

²⁰ Glej dela P. Ariès, M. de Certeauja, J.-L. Flandrina, nato F. Sabban ali Sylvie-Anne Goldberg.

Famille et propriété dans le Royaume de Naples (XVe – XIXe siècles) pokaže vse pridobitve, ki jih je zgodovina pridobila z uporabo antropoloških modelov.²¹ Avtor prikaže tako plemiško kakor kmečko okolje in sisteme svaštva, ki se močno prilagajajo »klasičnim« modelom obče menjave in omejene menjave (prav tistim, ki opredeljujejo »elementarne strukture sorodstva« pri Lévi-Straussu). Seveda dedovanjski sistemi južne Italije v modernem času izhajajo iz vsaj »polkompleksnih« struktur, v katerih se kombinirajo delovanja kanoničnih prepovedi in družinskih strategij, ki zadevajo obtok dot in prenos dediščin. Ti sistemi omogočajo določeno število variant v prostoru in v času. V tej zgledni raziskavi je bilo spet mogoče najti klasične modele sorodstva: skozi podroben študij popolnih genealogij, ki kljub temu, da vključujejo precejšnje število posameznikov, niso zato nič manj postavljene v omejen okvir. Če pa spremenimo razmerja, je avtor v stanju dopolniti ta nominalni pristop, tako da ga z uporabo kvantitativnih metod vpiše v širši demografski, družbeni in ekonomski kontekst, kjer se razgrinjajo različne variante istega sistema. Komplementarnost obeh pristopov, statističnega in nominativnega, zahteva, da se objekti, konstruirani v različnih razmerjih, povežejo in da se mikro in makro analiza pripeneta druga na drugo.

V *redu simbolnega* se zgodovina mentalitet, ki jo je v svojem času razvil Lucien Febvre, preusmeri k religiozni in kulturni antropologiji verovanj in praks kakor tudi k antropološkim raziskovanjem idej in reprezentacij. Jacques Le Goff in Jean-Claude Schmitt podvržeta srednjeveške *exempla* strukturni analizi. Konstruirata simbolne sisteme srednjeveškega Zahoda in se pri tem opirata na študij gest ali ikonografije.²² Nicole Belmont je razkrila ljudsko religijo; Daniel Fabre, mite in obrede neke francoske regije. Zgodovinarji neevropskih območij so se lotili primerjalne študije koncepcij in družbenih rab časa v neevropskih družbah. Tudi tokrat je rezultate teh samotnih ali združenih raziskav mogoče brati v knjigah, ki so zaznamovale zgodovinsko disciplino.²³

Zgodovinska antropologija *političnega* se je, tudi tokrat, morala navezati na pionirsko delo Marca Blocha, katerega *Les rois thaumaturges* so se izkazali za utemeljitveno delo. Leta 1924 je bilo, v zvezi s svetim srednjeveškim kraljevstvom

²¹ G. Delille; *Famille et propriété dans le Royaume de Naples (XVe–XIXe siècles)*, Paris-Rome, École française de Rome, 1985. Avtor je znal odkriti in izrabiti vire: dolge serije župnijskih registrov, »proces« porok, »stanja« duš, štetja, in pri tem dosegel izjemno kvaliteto. Še bolj redek dokument, *Libro magno delle famiglie di Manduria*, mu je priskrbel in omogočil vpogled v vaše genealogije od srede 15. stoletja do začetka 19. stoletja.

²² J. Le Goff, *Pour un autre Moyen Âge*, Paris, Gallimard, 1977 (op. prev. – v slovenskem prevodu Draga B. Rotarja, *Za drugačen srednji vek*, Studia humanitatis, Ljubljana, 1985); *id.*, *L'imaginaire médiéval*, Paris, Gallimard, 1985; »Gestures«, ur. Jean-Claude Schmitt, v: *History and anthropology*, I, I, Londres, Harwood Academic Publishers, 1984; J.-C. Schmitt, *La raison des Gestes dans l'Occident médiéval*, Paris, Gallimard, 1990 (op. prev. – v slovenskem prevodu Maje Šabec, *Geste v srednjem veku*, Studia humanitatis, Ljubljana, 2000); C. Brémond, J. Le Goff in J.-C. Schmitt, *L'Exemplum*, Turnhout, Brepols, 1982; Alain Boureau, *La «légende dorée»*, *Le système narratif de Jacques de Voragine († 1298)*, Paris, Éd. du Cerf, 1984; Alain Boureau, *L'Aigle. Chronique politique d'un emblème*, Paris, Éd. du Cerf, 1985. Omeniti je treba tudi dela G. Dubya.

²³ Pod vodstvom J. Le Goffa in R. Rémonda, *Histoire de la France religieuse*, Paris, Le Seuil, 1988–1993.

(royauté) citirati Frazerja in primerjati Roberta Pobožnega ali Svetega Ludvika (*Robert le Pieux ou Saint Louis*) s kralji polinezijskih otokov Tonga precej drzno dejanje, četudi Marc Bloch previdno dodaja: »Ne bi mogli pričakovati, da bomo v Evropi odkrili vse oceanijske institucije«. Primerjava srednjeveških družb z »družbami, ki jim pravimo primitivne«, je predvsem hotela sugerirati potrebnost novih kategorij analize. Marc Bloch je zlasti z načinom, kako je definiral temo in raziskovanje in kako jo je obravnaval, v zgodovinsko disciplino vpeljal inovacijo, analogno tisti, ki jo je tedaj uporabljala antropološka disciplina. Dotik škrofeljnov vse do danes ni pritegnil pozornosti zgodovinarjev (sprva, preden je mojstrovino prebral in jo pozdravil, je tudi Lucien Febvre mislil, da gre za »preozko temo«, za nekaj, kar je »za zgodovino postranskega pomena«).²⁴ Ob preučevanju kraljevskega dotika »v njegovem času in njegovi evoluciji«, s skrbjo za »totalno razlago«, je Marc Bloch izumil raziskovalni predmet in nekako v zgodovinsko polje prestavil ekvivalent »totalnega družbenega dejstva« (*fait social total*), na katerega je opozoril Marc Bloch, in ga vložil v dve perspektivi: primerjalne analize in spreminjanja v času. Ta epistemološka novost se v zgodovini zdi tako zelo pomembna, kakor tista, ki jo je Fernand Braudel vpeljal petindvajset let kasneje s svojo razgradnjo toka razvoja v diferencialne časovne ritme.

Od Marca Blocha dalje so bile zgodovinske reference obogatene z deli Ernsta Kantorowicza in P. E. Schramma, pa tudi z deli Georges Dumézila; medtem ko je antropologija zgodovini ponudila konceptualni aparat, neprimerno bolj razširjen in kompleksen kakor v času Frazerja: poleg del Clifforda Geertza o balijskem kraljevstvu, ali tistih o hierarhiji kast v Indiji Louisa Dumonta, so predvsem študije afrikanistov - Evans-Pritcharda, Hocarta, Gluckmana in posebno dela Luca de Heuscha o različnih modelih kraljevstva (»magičnem« ali »religioznem«) - tiste, ki z novimi interpretacijami »geneze Države« navdihujejo zgodovinarje srednjeveškega Zahoda.²⁵ V letih med 1970 in 1980 je razcvet raziskav o insignijah oblasti, emblemi, ceremonijah (kronanje, posvečeno kronanje v Reimsu, pogrebne slovesnosti), svetiščih, legendah, prispeval k obnovi analize monarhičnih institucij in k interpretiranju njenih povezav s fevdalnim sistemom. V hotein širše primerjalni perspektivi, nas je številka *History and Anthropology*, izdana leta 1989 pod vodstvom Jeana-Clauda Galeyja o »Kingship and the Kings« (»Kraljevstvo in Kralji«), po poti od kraljevstva v Starem Izraelu, vodila k »zelo krščanskemu Kralju« Francije, nato k brahmanskemu mišljenju in hindujskem kraljevstvu in se

* Op. prev.: otekline oz. vnetje žlez na vratu pri tuberkulozi (*Le petit Robert*, 1992, str. 604). Ubogi tisti, ki bi se v SSKJ hoteli podučiti, kaj pomeni ta beseda, SSKJ (DZS, 1994, str. 1357): pod geslom *škrofeljni* preberemo: *škrofeljni* -ov, zastar. *skrofuloza*: imeti *škrofeljne*. Da gre za bolezen izveš šele ob besedni zvezi, »škrofulozni bolniki« pri geslu *škrofulozen*. Ampak - kot laični bralec - še vedno ne veš, katera in kakšna bolezen je to. Poučni slovar iz leta 1933, ki ga je sestavil Joža Glonar, založila pa »Umetniška propaganda« v Ljubljani, ponuja natančnejšo razlago, da je/so »škrofuloza jetične bezgavke, bramorji ob vratu« (Glonar, 1933, str. 377; hvala Alenki Janko Spreizer za to dopolnilo).

²⁴ M. Bloch, *Les Rois thaumaturges* (1924), Paris, Gallimard, 1983, s Predgovorom Jacquesa Le Goffa, str. XXIX.

²⁵ Cf. J.-C. Schmitt, »Problèmes religieux de la genèse de l'État moderne«, *État et Église dans la genèse de l'État moderne*, Madrid, Casa de Velazquez, 1986, str. 55-62.

vrnila k oceanijskim tradicijam Balijs in Tonga ter se končala z inkovsko sončno teologijo andskega sveta. Pred kratkim objavljeno delo Alaina Boureauxa in Claudia Ingerfloma *La Royauté sacrée dans le monde chrétien* (od francoske monarhije pa do skandinavskega, kastiljskega, srbskega in ruskega kraljevstva), je prav tako primerljiva študija, le da v evropskem merilu, v kateri je v razpravah medievistov delo Louisa Dumonta postavljeno v kontrapunkt z delom Ernsta Kantorowicza.²⁶

Od terena do arhiva

Kar zadeva ustanovitelje revije *Annales*, kontinuiteto spremlja precej svobodno prevajanje terminov v njihovem programu antropološkega projekta. Tako je bil povzročen globok pretres predmetov in orodij zgodovine. Ne zdi se, da bi zgodovinarji opazili, da so se sami pognali v to pustolovščino, ali pa so se pretvarjali, da ne vedo. Če je Lévi-Strauss že leta 1971 menil: »Imam občutek, da delamo isto. Velika knjiga zgodovine je etnografski esej o preteklih družbah«²⁷, ostane, da je antropologija masovno odslovila zgodovino, predvsem v svoji Lévi-Straussovi različici kakor tudi v britanski tradiciji, ki jo zastopa zlati Evans-Pritchard.²⁸ V zvezi s tem Jean-Pierre Dozon govori o »zgodovinskem agnosticizmu«²⁹ pri učiteljih antropologije. K tej asimetriji med zgodovino in antropologijo se bomo vrnili le, da bi zabeležili in vsaj situirali nekatere pomenljive izjeme. Nekaj poklicnih antropologov je zares dobrodošli za zgodovino. Pri amerikanistih je to najprej bil atipični primer Alfreda Métrauxa.

V zadnjih letih svojega življenja je, kot kronanje izredno kozmopolitske kariere v VI. sekciji EPHE izvajal *direction d'études* z naslovom: »Ethnologie et sociologie des populations indigènes de l'Amérique du Sud«³⁰ (»Etnologija in sociologija domorodskih populacij Južne Amerike«). Alfred Métraux je neverjeten primer antropologa, šolanega v Parizu, na École des Chartes (a tudi na École des langues orientales in v V. sekciji EPHE). To, kar predstavlja originalnost njegovega dela, je redka kombinacija navidez protislovnih aspiracij in zahtev, ki pa so vendarle tesno povezane: na eni strani z nostalgijem iskanjem začetka, z radovednostjo, usmerjeno k rekonstrukciji izginulih kultur, na drugi strani pa z brez primere bogato etnografsko izkušnostjo, ki si jo je nabral na številnih terenih, katerih prisotnost je ohranjena zaradi literarne kakovosti in prepričevalne moči njegovega pisanja (Métraux je bil v bližini nadrealističnega gibanja in prijatelj Georgesa Batailla); vse to pa se naposled opira na erudicijo arhivarja, na strogost in na neoporečno obvladovanje obravnave zgodovinskih dokumentov.

²⁶ A. Boureaux et C.-S. Ingerflom (pod vodstvom), *La Royauté sacrée dans le monde chrétien*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1992.

²⁷ C. Lévi-Strauss, *Lundis de l'histoire*, France-Culture, janvier 1971, citirano po F. Dosse, *op.cit.*, str. 165.

²⁸ Glej avtorjevo delo *Anthropologie sociale*, *op. cit.*

²⁹ J.-P. Dozon, *Anthropologie et histoire. Un mariage de raison?*, art. cit., str. 12.

Tako že leta 1928 v svoji doktorski tezi o skupnostih Tupinamba v Braziliji, sistematično uporablja tekste kronistov, misijonarjev ali popotnikov XVI. in XVII. stoletja (Jean de Léry, André Thevet, Yves d'Évreux, Claude d'Abbeville itn.) z namenom, da bi, kot kak amerikanistični Michelet, pripeljal do vstajenja tako materialno življenje kakor verovanja in religiozne prakse Indijancev, ki so jih ob odkritju srečali prvi Evropejci.³⁰ Njegovi »strah zbujajoči« opisi tupinambovskega kanibalizma uprizarjajo halucinantno sliko raztreščenih lobanj in požrtih udov, pri čemer jih spremljajo avtorjeve pretanjene analize pomena tega tipa žrtvovanja.³¹

Zgodovinska razsežnost je postala zares operativna in eksplikativna v njegovi študiji o »araukanskem šamanizmu« (1942), kjer Métraux poizkuša rekonstruirati in analizirati transformacije religioznih praks in verovanj čilenskih Indijancev.³² Glede na dokumente XVI. in XVII. stoletja dejansko opaža, da so aurakanski šamanizem v glavnem izvajali moški, ki so izstopali po svoji homoseksualnosti (*des »berdaches«*), dalje, da se zdijo v XVIII. stoletju ženske v tem poklicu številnejše od moških, in naposled, da je danes velika večina *machi* (šamank) žensk. To evolucijo pripisuje naraščajočemu, čeprav velikokrat posrednemu, vplivu »krščanskih navad in moralnosti«: araukanski Indijanci so, kljub temu, da so se divje bojevali proti Špancem in Čilencem, hodili po poti akulturacije.³³

Métraux je svoj seminar na École posvetil civilizaciji Inkov; ta dela so privedla do objave slavne knjižice (*Les Incas*, 1962), ki je v času svojega izida o tej snovi ponudila najboljšo sintezo. Delo se predvsem sklicuje na Polanyijeva pojma recipročnosti in redistribucije, ki ji je John Murra v svoji tezi, ki jo je zagovarjal leta 1955 v Chicagu, apliciral na andske družbe, in je dolgo časa ostala neobjavljena.³⁴ Tesne prijateljske vezi so povezovale Johna Murraja in Alfreda Métrauxa, potem ko je A. Métraux med vojno živel v ZDA, John Murra, šolani antropolog, pa je s svojim pionirskim delom na začetku šestdesetih let spodbudil

³⁰ A. Métraux, *La religion des Tupinamba et ses rapports avec celle des autres tribus tupi-guarani*, Bibliothèque de l'École des hautes études, sciences religieuses, vol. XLV, Paris, 1928; cf. poglavje o »obredni antropologiji Tupinamb« (str. 124-169), ponatisnjeno v *Religions et magies indiennes d'Amérique du Sud*, Paris, Gallimard, 1967, str. 45-78.

³¹ Treba je narediti mesto za *L'Île de Pâques* (1941), veličasten primer regresivne zgodovine.

³² A. Métraux, »Le shamanisme araucan«, *Revista del Instituto de Antropología de la Universidad nacional de Tucumán*, vol. II, 10, 1942, str. 309-362; ponatisnjeno v *Religions et magies indiennes d'Amérique du Sud*, Paris, Gallimard, 1967, str. 179-235.

³³ *Ibid.*, str. 233. Sploh se ne čudimo, da se ta zgodovinska analiza naposled izteče v drugo iskanje začetka, saj se, po Métrauxu, araukanski šamanizem odlikuje po svojem skrajnem arhaizmu: »Navezuje se na sibirski šamanizem, kakor tudi na šamanizem drugih južnoameriških plemen«. A že v XVI. stoletju so Araukani, ki so se obenem upirali Špancem, začeli uporabljati konja in postali strah zbujajoči konjeniki; te spremembe so korelativno določile modifikacije na področju religioznega življenja »in dale modernemu šamanizmu obliko in stil, ki sta – kar je čudno – vendarle poudarila podobnost z modernim šamanizmom azijskih ljudstev«. In Métraux sklene svojo študijo z naslednjimi besedami, ki so hkrati primerjalne in dolgotrajne, v grandiozni perspektivi: »Z drugimi besedami, stari fond verovanj in obredov, ki je pred tisočletji prišel iz Azije, se je v teh zadnjih nekaj stoletjih približal nekaterim manifestacijam sibirskega šamanizma s tem, ko je postal religija konjeniškega ljudstva, ki živi od vojne, in s tem, da si od svojega nasprotnika ni sposodil le tehnik, ampak tudi novo pojmovanje nadnaravnega.«

³⁴ John V. Murra, *La Organización económica del Estado Inca*, Mexico, Siglo XXI, 1978.

globoko obnovo naših poznavanj andskih družb: nenehno izčrpavanje tradicionalnih narativnih virov (»kronik«). Priporočal in prakticiral je izrabo virov, ki so vse dotlej bili neizrabljeni: dokumentov španske administracije.³⁵ Antropolog je s tem prehodom iz terena v arhiv očitno postal zgodovinar.

Drugi prehod terenske antropologije k arhivu pa je tisti, ki ga opravljajo strokovnjaki za ruralno zgodovino Francije oziroma za Evropo v *Ancien Régime*. Mimogrede smo že omenili sodelovanje med Françoise Zonabend, Andréjem Burguièrom in Christiane Klapisch ali tisto med Isacom Chivo in Josephom Goyem. Pri enem od teh sodelovanj, ki so ga preizkušali na *Baronnies des Pyrénées* (Baronijah v Pirenejih) so morali od začetka do konca, tako v raziskavi kakor v končnih objavah, povezovati raziskovalce iz obeh disciplin in še biologe.³⁶ Prav je, da se ustavimo tudi pri izkušnji Élisabeth Claverie in Pierra Lamaisona. Antropologa sta začela s klasičnim spraševanjem o izvajanju sorodstva. Ko pa sta analizo kmečkih družin postavila v daljše trajanje – med XVII. in XIX. stoletjem – sta prikazala, da je to izvajanje sorodstva produciralo družbeno tekmovalnost, razmerja moči, se pravi, račune, ki jih je treba poravnati iz generacije v generacijo: njuno raziskovanje je privedlo do ekonomije nasilja v kmečki družbi *Ancien Régime*, družbi, pri kateri dostojanstvo ne izhaja iz miroljubne vrline njenih članov, ampak iz srditosti in nenehne pripravljenosti na boj.³⁷

Ne bo nas presenetilo, če odkrijemo, da sta oba avtorja te nenavadne študije začela kot afrikanista. Gre pravzaprav za afrikanistično raziskavo, ki je na eni strani historizirala preučevane družbe, na drugi pa je razširila polje delovanja socialne antropologije. Antropolog je pri tem, navdihnjen bodisi od Georgesa Balandiera in manchestrške šole (z M. Gluckmanom), bodisi od marksizma, srečal zgodovino in dal na dnevni red svojega raziskovanja še nenačete probleme: suženjstvo, trgovino, vojno, ženske, afriška kraljestva in države, vse teme, ki zahtevajo proces konstrukcije in diferenciacije, variacije, konflikte, z eno besedo: zgodovino. Šolani in poklicni antropologi – Claude Meillassoux, Jean Bazin, Michel Izard, Emmanuel Terray, Jean-Loup Amselle – so, med skupnimi podjetji ali pri samotnih raziskavah³⁸, ki opozarjajo na to, kar so tedaj preizkušali zgodovinarji, podvrgli

³⁵ Posebna številka *Annales ESC*, »Anthropologie historique des sociétés andines« (»Zgodovinska antropologija andskih družb«), sept.-dec. 1978, predstavlja veliko sliko te prenove. Med deli, ki so na omenjenem področju izšla po tej številki, naj med drugim omenimo delo France-Marie Renard-Casevitz, Thierry Saignes in Anne-Christine Taylor, *L'Inca, l'Espagnol et les Sauvages*, Paris, ERC, 1986 (objava je rezultat sodelovanja dveh antropologov in enega zgodovinarja), in delo Nathana Wachtela, *Le retour des ancêtres. Les Indiens Urus de Bolivie (XXe-XVIe siècle). Essai d'histoire régressive*, Paris, Gallimard, 1990.

³⁶ Del rezultatov te izkušnje je bilo objavljenih pod vodstvom I. Chive in J. Goya v delu *Les Baronnies des Pyrénées. Anthropologie et histoire. Permanence et changements*; t. I, G. Augustins, R. Bonnain, *Maisons, modes de vie, société*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1981; t. II, G. Augustins, R. Bonnain, Y. Péron in G. Sautter, *Maisons, espace, famille*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1985.

³⁷ E. Claverie in P. Lamaison, *L'impossible mariage*, op.cit.

³⁸ Naši kolegi afrikanisti se spominjajo »neformalnih« ali regularnih seminarjev, ki jim je École nudila zavetje (o katerih pa se niso ohranila ne poročila in ne programi). Poudarjajo pomembno vlogo, ki jo je igral C. Meillassoux, vlogo, ki jo potrjujejo tudi Meillassouxova dela, ki jih je bodisi napisal bodisi vodil. Glej naslednjo opombo.

antropološke trditve testu zgodovine. Tako so zgodovino pripravili do tega, da je igrala temeljno kritično vlogo v razmerju do njihove lastne discipline.³⁹ Novejše raziskave Jeana-Loupa Amsella in Elikie M'Bokolo o etničnih skupinah in identitetah prav tako dekonstruirajo kategorije, ki so v klasični etnologiji veljale za kanonične, in se s tem, da sta si priskrbeli dokumentacijo za delanje zgodovine, lotevata notranjih diferenciacij, heterogenih konfiguracij, variacij, drugače rečeno, zgodovinskih procesov konstrukcije in erozije identitet.⁴⁰

Teren menjave

Zgodovinarji so se naučili leksike in gramatike antropologije, antropologi so uvrstili zgodovino v svoj program: v obeh primerih gre manj za zaveznitvo med disciplinama kakor za modifikacijo raziskovalnih praks znotraj posamezne discipline, manj za paritetno transakcijo kakor za involucijo. Potemtakem je vredno za konec omeniti dva prostora, po katerih se gibljejo zdaj zgodovinarji zdaj antropologi: prvi, ki od Jeana-Pierra Vernanta do Marshalla Sahlinsa in od Marshalla Sahlinsa do François Hartoga in Gérarda Lencluda orisuje *réžime zgodovinskosti* (*régimes d'historicité*) v različnih kulturah. Pojem pomeni »tip odnosa, ki ga sleherna družba vzdržuje s svojo preteklostjo, način, kako družba preteklost obravnava in kako z njo ravna, preden jo uporabi in konstituira (in zato, da uporabi in konstituira) tisto vrsto stvari, ki jo imenujemo zgodovina«. ⁴¹ Skozi to ravnanje se kuje zavest o sebi, ki je lastna sleherni družbi in ki daje pomen dogodku glede na bodisi kumulativno, bodisi ponavljalno orientacijo. Ta razmišljanja, ki so odslej skupna zgodovinarjem in antropologom, kdaj pa kdaj spominjajo na pretekla raziskovanja, zlasti na raziskovanja Jacquesa Soustella. Ameriška izkušnja je, preden so razglasili: »drugi časi, druge šege, druge zgodovine« in tako, kakor je briljantno storil Marshall Sahlins, predlagali »antropološko branje zgodovinskih besedil«, ki poročajo o srečanju med kapitanom Cookom in Havajci⁴², izzvala analogno problematiko, ki so jo raziskovali v *La pensée cosmologique des anciens*

³⁹ J. Bazin in E. Terray, *Guerres de lignages et guerres d'États en Afrique*, Paris, Éd. des Archives contemporaines, 1982; M. Izard, »Les changements d'identité lignagère dans le Yatenga«, *Journal de la société des Africanistes*, 46, 1-2, 1976; Id., *Gens de pouvoir, gens de la terre: les institutions politiques de l'ancien royaume du Yatenga*, Cambridge-Londres-Paris-New York, Cambridge University Press-Éd. de la MSH, 1985; C. Meillassoux, *Femmes, greniers et capitaux*, Paris, Maspero, 1975; C. Meillassoux (ed.), *L'évolution du commerce en Afrique de l'Ouest*, Oxford, 1971; *L'esclavage en Afrique précoloniale*, Paris, Maspero, 1975; J.-L. Amselle, *Les négociants de la savane*, Paris, Anthropos, 1977; J.-L. Amselle in E. M'Bokolo (eds.), *Au cœur de l'ethnie: ethnies, tribalisme et État en Afrique*, Paris, La Découverte, 1985; E. Terray, *Une Histoire du royaume Abron du Geyaman. Des origines à la conquête coloniale*, thèse, 1984. Autres références dans Dozon, *op. cit.*; M. Izard, *L'Odyssée du pouvoir*, Paris, Éd. de l'EHESS, 1992.

⁴⁰ Amselle et M'Bokolo, *op. cit.*

⁴¹ F. Hartog in G. Lenclud, »Régimes d'historicité«, *L'État des lieux en sciences sociales*, tekste sta zbrala Alexandre Dutu in Norbert Dodille, Paris, L'Harmattan, 1993, p. 26.

⁴² M. Sahlins, *Des Îles dans leur histoire*, Paris, Gallimard-Le Seuil, 1989.

Mexicains (1939), nato v *La rencontre de la civilisation hispanique et des civilisations indigènes de l'Amérique*.⁴³

Nekateri šolani zgodovinarji so prav tako analizirali spremembe, ki so preoblikovale režime zgodovinskosti v družbah ameriških Indijancev, pod kolonialnim gospostvom. Članek Nathana Wachtela »Pensée sauvage et acculturation: l'espace et le temps chez Felipe Guaman Poma de Ayala et l'Inca Garcilaso de la Vega« v posebni številki *Annales ESC* o »Zgodovini in strukturi« (*Histoire et structure*) prikazuje dva nasprotna tipa akulturacije, ki ustrezata različnim predelavam zgodovinske preteklosti, od katerih je prva podvržena zahodnim kategorijam, druga pa andskim kategorijam. Opozorimo še, da je ena najlepših analiz sinkretičnega procesa, ki je na delu med dvema režimoma zgodovinskosti, v *La colonisation de l'imaginaire* Sergeja Gruzinskega, v njegovi študiji o »prvinskih pravicah« (»titres primordiaux«): ti dokumenti, napisani v jeziku *nahuatl* v drugi polovici XVII. stoletja, so v resnici ponaredki, v katerih se mešajo spisi zelo različnih tipov (anali, ustanovitvena besedila, naštevanje krajevnih imen, razdelitev zemljišč, določanje meja itn.), skozi katere preseva ponovno branje preteklosti, ki teži k temu, da bi kolonialni domorodski vasi podelili krščansko in špansko legitimnost, temelj skupnostne identitete: se pravi, kristalizacijo kolektivne memorije okrog nastanka lokalne cerkve in razmejitve zemljišča, medtem ko so časi »poganstva« skrčeni na nejasno ozadje, nekako v pričakovanju evangelizacije. S krščansko vero se sicer začenja novo obdobje, vendar kopičenje in mešanje epizod v teh »pravicah«, ponavljanje istih dejstev v različnih kontekstih, redundantnost diskurza, negotovost datiranj privedejo do prepletanja predšpanskega in kolonialnega obdobja, kakor da bi navidezna linearnost pripovedi v resnici prekrivala sledove bolj temeljnega cikličnega časa.⁴⁴

Drugi prostor, ki si ga delita obe disciplini in ki se stika s prvim, njun skupni predmet in kraj vzajemne akulturacije, je prostor *kolektivne memorije*. Ta invencija ima ime, ime sociologa Mauricea Halbwachsa, čigar velike knjige so opredelile program in obdelale prve eksperimente. V zvezi s konstrukcijo družbene memorije, v zvezi z načini in agensi njenega prenašanja, v zvezi z variiranjem njenih družbenih motivov in rab mu dolgujemo vse, čeprav je bil zaradi pretiranega sociologizma gluha za nauke psihologije in psihoanalize. Lepo delo Frances Yates, ki je izšlo iz anglosaške tradicije, je obogatilo Halbwachsov program, s tem da je pritegnilo pozornost k mnemotehniki: k vidnim, retoričnim ali logičnim sredstvom, s pomočjo katerih so spomini sporočani, ohranjeni in prenašani naprej.⁴⁵

⁴³ J. Soustelle, *La pensée cosmologique des anciens Mexicains*, Paris, 1940 (predavanja, ki jih je avtor imel na Collège de France leta 1939); *Rencontre de la civilisation hispanique et des civilisations indigènes de l'Amérique*, Paris, s.d. Glej pred kratkim objavljeno knjigo: C. Duverger, *L'origine des Aztèques*, Paris, Le Seuil, 1983, o delu pri rekonstrukciji zgodovine pri starih Mehčanih, o ponovnem pisanju te zgodovine mexica in o njenem ponovnem kolonialnem prepisu.

⁴⁴ S. Gruzinski, *La colonisation de l'imaginaire. Sociétés indigènes et occidentalisation dans le Mexique espagnol, XVIe-XVIIIe siècle*, Paris, Gallimard, 1988, str. 139-188.

⁴⁵ *L'art de la mémoire*, fr. prev., Paris, Gallimard, 1975 (op. prev.: original *The Art of Memory*, Routledge & Kegan Paul, 1966, London).

Mi sami smo razvili ta program, s tem da smo se spraševali o potlačenihih memorijah, o memoriji preganjanih skupin, o memoriji verskih manjšin, o memoriji gospodovanih okolij, ki niso imela dostopa do pisanja, medtem ko antropologi zapisujejo oralne tradicije in arhive. Ta raziskovanja niso le hotela uporabiti novih tehnik in dati zgodovinarjem nove korpuse dokumentov. Tako zbrani material je enako kakor sleherni zgodovinski vir zahteval kritični preizkus verodostojnosti, kar nas je privedlo do tega, da smo preučevali razmere, v katerih se vzpostavljajo oralna tradicija ter modalnosti in procedure njenega prenašanja: odtlej je manj pomembna njegova vsebina v pravem pomenu kakor njegove zapovrstne predelave v funkciji spreminjajočih se kontekstov. Ta premestitev perspektive je spremenila vir v predmet raziskovanja: ker ima sleherna memorija (individualna ali kolektivna) zgodovino, se je interes nanašal v glavnem na zgodovino te memorije, ki ni bila obravnavana kot odsev preteklosti, temveč kot reprezentacija nenehno reinterpretirane preteklosti in kot nekaj, kar je del sedanje realnosti. Tako smo preoblikovali začetni vprašalnik in vanj uvrstili pozabo, laž, afabulacijo in mistifikacijo.⁴⁶ In za konec smo ga subvertirali, tako da smo se lotili dekonstrukcije nacionalne memorije (kar v francoskem primeru delajo zgodovinarji, ki jih je Pierre Nora zbral okrog *Les lieux de mémoire*⁴⁷), ali brali pripovedi, prihajajoče iz plemenskih družb, ne kot skupne spomine, temveč kot sociološke listine: če omenjamo prednike, ne pripovedujemo zgodbe, temveč govorimo o sedanjosti, opredeljujemo solidarnosti, svaštva in stalna nasprotja. Stare nacije so se navsezadnje glede tega zatekale k istim zvijačam kakor antične ali eksotične družbe.

Na koncu tega inventarja, ki je včasih dolgočasen in nedvomno nepopoln kakor vse operacije te vrste, upamo, da smo vsaj pokazali raznolikost produkcij, ki izhajajo iz mešanja med zgodovino in antropologijo. V teku let je antropološka zgodovina vtisnila svoj stil v najrazličnejša področja zgodovinopisja. Spreminjala se je in se na tihem odpovedala začetnim referencam, saj je zaradi obsodbe zgodovine opustila marksistično referenco, medtem ko sta se strukturalizem in funkcionalizem obrabila. Če se ekspanzija zgodovinske antropologije umešča v

⁴⁶ Dela na tem področju je nešteto del. Za spomin in po kronološkem redu: P. Joutard, *La légende des Camisards*, Paris, Hachette, 1977; *Id.*, *Ces voix qui nous parlent du passé*, Paris, Gallimard, 1983. V skladu z D. Schnapperjem (1979-1981) je delo seminarja: »Mémoires juives. Identité et acculturation« vodilo do objave *Mémoires juives*, Paris, Gallimard, 1984, in do posebne številke *History and Anthropology*, vol. 2, 2. del, 1986. Seminarja Lucette Valensi: »La politique de la mémoire« (1978-1979) in nato »La mémoire en partage« (1988-1989) sta se nadaljevala z okroglima mizama, katerih prispevki so bili objavljeni predvsem v *Cahiers d'études africaines*, 119, 1990; L. Valensi, *Fables de la mémoire. La glorieuse bataille des trois rois*, Paris, Le Seuil, 1992. Glej tudi J. Dakhli, *L'oubli de la cité. La mémoire collective à l'épreuve du lignage dans le Jérid tunisien*, Paris, La Découverte, 1990; N. Loraux, »Le 2 Boedromion. A Propos d'un jour interdit de calendrier à Athènes«, *La commémoration. Colloque du centenaire de la section des sciences religieuses de l'EPHE*, Paris-Louvain, 1988. J. Le Goff, *Mémoire et histoire*, Paris, Gallimard/Folio, 1988. Dober pregled vprašanje in sodobnih del je najti v delu Jamesa Fentressa in Chrisa Wickhama, *Social Memory*, Oxford-Cambridge, Blackwell, 1992.

⁴⁷ P. Nora (pod vodstvom), *Les lieux de mémoire*, I. *La République*, II. *La Nation*, III. *Les France*, Paris, Gallimard, 1984-1992.

obči kontekst konca kolonialnih imperijev in nastanka novih držav, so sedanje razmere morebiti tudi same zaznamovane z nič manj spektakularnimi preobrat, ki spremljajo propad sovjetskega imperija in razočaranje, ki ga je izzvalo precej držav, ki so izšle iz nekdanjih kolonialnih imperijev. Krog je nemara sklenjen.

Vendar konec utopij in obraba znanstvenih paradigem ne moreta ogroziti izvajanja disciplin, ki so si zadale nalogo, da naredijo razumljivo neskončno raznolikost človeških družb. Epistemološke konvergentnosti med zgodovino in antropologijo ni mogoče zavreči, niti ni mogoče zavreči novih eksperimentiranj na predmetih, ki so bolj razkosani od tistih, kakor si jih danes izbirata ena in druga.⁴⁸ Ta konvergentnost ne reducira specifičnosti obeh disciplin, saj vsaka izmed njiju ohranja tako svoja pravila in svoja učna mesta kakor teoretske reference, ki so ujemajo le deloma. Odpiranje ene in druge omogoča sodelovanje in prehode, ne da bi vodilo k temu, da izgineta. Lahko se le veselimo, če iz tistega, kar ju razlikuje, nastajajo možnosti za nove izmenjave.

Lucette Valensi

École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS)

Nathan Wachtel

École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS)

prevod: Taja Kramberger

⁴⁸ Za bolj splošno refleksijo o razmerjih med znanostmi o človeku glej lepo knjigo Jeana-Clauda Passerona, *La raison sociologique. L'espace non-poppérien du raisonnement naturel*, Paris, Nathan, 1991.